UDK 811.111’367.63:811.163.6’367.63
Eva Sicherl
Filozofska fakulteta v Ljubljani

RADIALNI MODEL ANGLEŠKEGA PREDLOGA *ON* V ODNOSU DO SLOVENSKEGA PREDLOGA *NA*

V članku je prikazan poskus izgradnje enega možnih radialnih modelov distribucije pomenov angleškega predloga *on* v odnosu do slovenskega predloga *na*. Slovenski govorci angleščine med tema dvema predlogoma vzpostavljajo stoodstotno pomensko ekvivalentnost. Radialni model nakaže, v kolikšni meri je pomenska ekvivalenca med tema predlogoma res možna in kje prihaja do odklonov.

The article aims to show a construction of one of the possible radial models presenting the distribution of meanings of the English preposition *on* in relation to the Slovene preposition *na*. Slovene speakers of English tend to establish 100% semantic equivalence between these two prepositions. The radial model suggests the extent to which semantic equivalence between these two prepositions is indeed possible and where to count on deviation from the expected semantic overlap.

Ključne besede: predlog, prototip, radialni model, prosta zveza, kolokacija

Keywords: preposition, prototype, radial model, free combination, collocation

1 Uvod

Namen pričujoče razprave[1] je predstaviti radialni model pomenov angleškega predloga *on*, kot ga lahko razvijemo v luči spoznanj prototipske teorije in kognitivnega jezikoslovja (teorije kognitivnih modelov).[2] Najpomembnejša razlika med klasičnim, tradicionalnim pristopom in prototipsko teorijo zadeva kategorizacijo, ki ostaja v središču vsakršnih razlag človekovega mišljenja (prim. Lakoff 1987: XII, Taylor 1995: VIII). Čeprav kategorizacija deluje tudi znotraj klasične teorije (z leksikalno razgraditvijo na pomenske sestavine je možno prikazati zelo podrobne razločke med posameznimi člani določene kategorije in njihovimi pomeni), pa je s kognitivizmom jezikoslovje, zlasti pa pomenoslovje, doseglo novo rafiniranost. Prototipskost se je v jezikoslovju

[1] Članek je dopolnjen in na podlagi novih spoznanj nadgrajeni del avtoričine doktorske disertacije z naslovom *Predložne kolokacije v slovenščini in angleščini*, mentorja prof. dr. Dušan Gabrovšek in prof. dr. Martina Križaj-Ortar, Oddelek za anglistiko in amerikanistiko, 1999. Zahvala za konstruktivne pripombe k osnutku gre dr. Andreji Žele. V članku so metajezično uporabljeni nekateri uveljavljeni angleški jezikoslovni izrazi, kjer slovenskih ustreznic zanje (še) ni ali mi le-te niso znane.

[2] V psihologiji (Rosch 1978: 28) so prototip najprej definirali zelo konkretno, kot središčnega člana ali skupino središčnih članov neke kategorije. V jezikoslovju se je uveljavila nekoliko bolj abstraktna definicija, prototip razumemo kot shematsko predstavo pojmovnega jedra neke kategorije (prim. Taylor 1995: 59). V zadnjem desetletju se je izraz prototip še razširil in danes v jezikoslovju z njim označujemo skupine nekoliko različnih, a sorodnih vrst stvari oz. pojavov. Izraz prototipska kategorija pa označuje pojme, med katerimi vladajo prej odnosi družinskih podobnosti, kot pa da bi imele vrsto določenih skupnih lastnosti (prim. Taylor 1995: 258).

izkazala za posebej uporabno pri preučevanju besednih pomenov in danes zajema razne vidike leksikalne večpomenskosti, pri čemer so lahko različni pomeni nekega leksema sorodni domnevnemu središčnemu ali osnovnemu pomenu, t.j. »prototipu« (prim. Taylor 1995: 260–261). Takšno razširjeno pojmovanje prototipskosti se zdi od vseh znanih metodologij še najbolj primerno za preučevanje bolj ali manj sorodnih predložnih pomenov.[3]

Podobno kot v kognitivni psihologiji je bilo raziskovanje kategorizacije tudi v jezikoslovju najprej posvečeno le monocentričnim kategorijam, kjer je stopnja članstva odvisna od podobnosti z edino prototipsko predstavo te kategorije. Sčasoma so prototipski model razširili, saj je postalo jasno, da ima veliko naravnih jezikovnih kategorij policentrično zgradbo, kjer je prototipskih predstav iste kategorije več in je stopnja članstva odvisna od podobnosti z eno od njih. Pomembno vlogo pri tej širitvi so odigrale kognitivno naravnane semantične študije predlogov,[4] saj je policentrična zgradba značilna ravno zanje. Mnogi najpogosteje rabljeni predlogi označujejo precej vrst različnih (največkrat) prostorskih odnosov in imajo posledično več različnih (pod)pomenov, ki se medsebojno povezujejo v t. i. radialni kategoriji.[5] Pri opisovanju pomenske zgradbe posameznih predlogov se je večinoma uveljavila Langackerjeva (1987: 231ff) terminologija, po kateri enoto, ki se v prostoru ali na nekem kraju nahaja, imenujemo »trajector« (TR), nepremično enoto, ki služi kot referenčna točka za opisovanje lokacije TR pa »landmark« (LM) (prim. Taylor 1995: 110). Predlogi v svojem prostorskem pomenu torej izražajo razmerje TR glede na LM. Pomeni in podpomeni vsakega predloga oblikujejo radialno kategorijo s središčnim članom in povezavami, ki jih določajo upodobitveno-shematske pretvorbe in metafore, pri čemer so nesredišči podpomeni motivirani z manj središčnimi primeri, upodobitveno-shematskimi pretvorbami in metaforičnimi modeli (prim. Lakoff 1987: 460). Čeprav imajo tudi pri večpomenskih kategorijah nekateri člani lahko bolj središčen status od

[3] Klasična teorija težko pojasni kategorije večpomenskih in hkrati pomensko ošibljenih besed (npr. predloge); če naj besedo obravnavamo kot eno samo, potem naj bi imeli vsi sorodni podpomeni tega leksema neki skupni abstraktni pomen – ta pa je navadno že tako abstrakten, da ne moremo več razlikovati med posameznimi primeri, ter tako »oropan« pravega pomena, da ni več razvidno, kaj njegov pomen sploh še je. Tako zagovorniki t.i. semantičnega pristopa k obravnavi predlogov (npr. Bierwisch, Wunderlich, Herweg, Lang, Kaufmann, Klein, Searle idr.) skušajo čim več različnih pomenov predloga združiti v eni sami semantični enoti. Rezultat so semantično-pojmovni opisi predložnih pomenov, zreducirani na najmanjši možni skupni semantični imenovalec, ki je formuliran čisto matematično. Nekateri avtorji (npr. Rauh) pri svojih študijah predlogov povezujejo semantični pristop s kognitivnimi elementi, ameriški jezikoslovec Benware pa loči celo štiri različne pristope k obravnavi predložnega pomena (antropološkega, pomensko-sestavinskega, formalno-semantičnega in kognitivnega).

[4] Leta 1981 je Claudia Brugman objavila svojo magistrsko nalogo o pomenih in podpomenih angleškega predloga, prislova in predpone *over*, ki jo je delno povzel in dopolnil George Lakoff v svoji monografiji *Women, Fire and Dangerous Things* (1987), kjer opisuje novi koncept kognitivnega modela. Lakoff in Brugman na osnovi prototipske teorije natančno prikažeta odnose med posameznimi prostorskimi (pod)pomeni in opišeta njihove metaforične razširitve. Podobne semantične (tudi večjezične primerjalne) študije predlogov, ki so nastale v osemdesetih, so napisali še Rudzka-Ostyn (1983), Colombo in Flores D'Arcais (1984), Hawkins (1984, 1988), Vandeloise (1984), Dirven (1981), Radden (1985). Za slovenščino angleško-slovensko primerjalno po dosedanjem vedenju edino Sicherl (1999).

[5] V kognitivni literaturi je v uporabi tudi termin model družinskih podobnosti (angl. family resemblance category) za radialno kategorijo.

drugih, pa se jezikoslovci pri opisovanju kategorij s policentrično zgradbo na splošno izogibajo poimenovanju bolj središčnih članov kot prototipov, saj članstvo v takšni kategoriji pogosto ni posledica podobnosti s središčnim članom, temveč je osnovano na nekakšnem verižnem procesu. Takšno večpomensko kategorijo sestavlja več relativno ločenih pomenov, ki jih povezujejo pomenske verige; tako je pomen A povezan s pomenom B preko določenih skupnih atributov ali kakšne druge podrobnosti, pomen B postane vir nadaljnje širitve do pomena C itd. (prim. Taylor 1995: 108–109). Znotraj take kategorije pomenske povezave v prvi vrsti obstajajo med sosednjimi člani (npr. med B in C), medtem ko imajo drugi (npr. A in C) lahko le malo skupnega. Vsak člen take verige je teoretično lahko vir nadaljnjih pomenskih širitev, zato imajo lahko takšne radialne kategorije izjemno kompleksno zgradbo (npr. pri najpogosteje rabljenih, izrazito večpomenskih predlogih). Središčni član takšne kategorije nima enakega psihološkega statusa kot prototipska predstava katere od izrazito enopomenskih kategorij; pogosto ga definiramo kot tistega člana, ki ga lahko najbolj verjetno in najlaže povežemo z drugimi člani iste kategorije (prim. Taylor 1995: 119), kar je lahko precej subjektivno obarvana odločitev posameznega jezikoslovca.

Večpomenske leksikalne kategorije imajo torej več bolj ali manj ločenih, toda sorodnih pomenov, ki so združeni v radialni kategoriji. Pomembno vlogo pri večpomenskem modelu odigra pomenska sorodnost, ki omogoča, da različne pomene sploh povežemo med seboj. Pri predložnih pomenih sta pogosta dva vzorca pomenske širitve, metaforični in metonimični, s katerima povezujemo različne (pod)pomene nekega predloga.[6] Podrobno preučevanje predložnih pomenov pa je prineslo tudi spoznanje, da se lahko nekateri (navadno nesrediščni) pomeni različnih predlogov vsaj delno prekrivajo (predlog *čez* se npr. vriva v pomenski prostor, ki ga zaseda predlog *preko*; čeprav sta na prvi pogled vse prej kot sinonimna, sta v nekaterih sobesedilih zato zamenljiva). Takšni primeri nas potrjujejo v domnevi, da za radialne kategorije ne veljajo absolutne omejitve ter da sta nejasnost in stopenjskost pri njih še toliko bolj izraženi kot pri monocentričnih kategorijah. Čeprav vsebini radialnih kategorij ne moremo določiti absolutnih omejitev, pa velja, da so nekatere oblike pomenske širitve bolj pogoste, značilne in naravne kot nekatere druge. Jezikoslovci zato na tem področju pospešeno iščejo ponavljajoče se procese pomenske širitve, bodisi znotraj enega jezika ali v primerjavi med jeziki.

2 Radialni model predloga *on*

V luči tega, kar so o pomenu predlogov zapisali zagovorniki prototipske teorije, lahko poskusimo sestaviti radialni model angleškega predloga *on* in si tako z modelom ponazorimo kompleksno večpomenskost tega v angleščini tako pogosto rabljenega predloga. V nadaljevanju uporabljamo klasifikacijo, zasnovano na oceni angleškega korpusa in podprto z definicijami oz. opisi pomenov tega predloga v angleško-angleških

[6] Metonimični odnos pri pomenih nekaterih krajevnih predlogov obstaja npr. med potjo, ki jo neko telo opiše v gibanju ter katerokoli od neštetih točk na tej poti (razmerje med potjo in krajem: *Šel je čez cesto* [pot] *: Živi čez cesto* [kraj]). Metaforična širitev navadno izhaja iz dokaj specifičnih pomenov predloga in ne iz središčnega; tako npr. predlog *nad*, ki je v svoji osnovi sicer krajevno-prostorski, izraža odnos moči, ne pa prostorske orientacije v: *Nad menoj nima nobene moči*.

slovarjih in strokovni literaturi o predlogih (Sinclair 1991 in Lindstromberg 1998).[7] Pri tej analizi pomenov izhajamo iz središčnega (najbolj osnovnega in pogostega) pomena predloga *on*, ki smo ga določili na osnovi korpusa in slovarskih definicij; sledijo predložni pomeni in podpomeni, ki jih označujemo z relativnimi kategorijami sorodnosti v razmerju do središčnega pomena. Posamezne pomene primerjamo z opisom rabe predloga *na* v slovenščini, kot jih opisuje *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (*SSKJ*) (SAZU ur. 1998).

2.1 Prostozvezna[8] raba predlogov *on – na*

a) Kot najosnovnejši in s tem središčni pomen angleškega predloga *on* velja prostorski oz. krajevni pomen; uporabimo ga, kadar se TR dotika neke linije ali zgornje površine vodoravne ravnine z vrha (LM je torej lahko eno- ali dvodimenzionalen). Sinclair (1991: 52) samega pomena predloga *on* ne definira, temveč opiše njegovo središčno rabo »kadar je nekaj pod predmetom in podpira njegovo težo«. Podobno SSKJ definira osnovni pomen ekvivalentnega slovenskega predloga *na* z mestnikom: »za izražanje stanja v položaju, ko se kaj neposredno dotika zgornje strani česa […]; za izražanje površine, kjer se dogaja dejanje«. Središčni pomen predloga *on* in slovenskega *na* najdemo v naslednjih zgledih:

Suddenly, the telephone *on the table* behind her rings.	Rdeče meso in sir naj bosta *na mizi* le občasno.
I was born *on Honshu*, the main island […]	Cesar Napoleon […] je še mlad umrl v pregnanstvu *na otoku* Svete Helene.
Alan lay *on his back* and stared at the ceiling […]	Gregor je ležal *na hrbtu* in gledal, kako počasi temni neskončno nebo.
She was *on her hands and knees* under a bench.	Mladec je bil brž *na vseh štirih*. Oponašal je psa.

b) S središčnim pomenom predloga *on* imamo opraviti tudi tedaj, kadar predlog označuje, da vodoravna površina LM predstavlja končno točko neke poti (gre torej za že prej omenjeno metonimično širitev s kraja na pot) oz. kadar predmet premaknemo na neko površino tako, da le-ta podpira njegovo težo. V tem pomenu je angleški *on* večkrat zamenljiv s predlogom *onto*,[9] ki v svojem osnovnem pomenu izraža cilj gibanja. SSKJ ta pomen pri slovenski ustreznici *na* s tožilnikom pokriva

[7] Angleški zgledi v nadaljevanju so večinoma citirani po *Collins Cobuild English Guides: Prepositions* (Sinclair ur. 1991) ali po *Collins Cobuild English Dictionary* (Sinclair ur. 1995b); oba vira navajata zglede rabe, izbrane iz osnovnega korpusa Birmingham Collection of English Texts (20 milijonov besed), ki so mu dodali še korpus petih milijonov besed iz časnika *The Times*. Zgledi vzeti iz drugih virov so citirani posebej, vsem pa je skupno to, da so zasnovani na korpusu Bank of English (več kot 400 milijonov besed). Pomensko sorodni slovenski zgledi so vzeti iz korpusa Nova beseda pri Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (162 milijonov besed), ki vključuje tako leposlovje kot neleposlovni tisk.

[8] Slovenjeno po angleškem terminu “free combination”.

[9] Zlasti v pogovorni angleščini je *on* za označevanje tako položaja kot cilja bolj pogost kot *onto*, ki zelo poudari povezavo cilja in dimenzije (prim. Quirk et al. 1985: 674–675).

z dvema točkama in ga definira: »za izražanje premikanja k zgornji strani česa, tako da nastane neposreden dotik, ali dosege takega položaja« ter »za izražanje cilja, h kateremu je usmerjeno premikanje«.

He went quietly downstairs and stood *on the terrace* […]	Skobacal sem se iz postelje, odcepetal za njim in obstal *na pragu*.
I put a hand *on his shoulder* […]	Položil mu je roko *na ramo* in rekel z globokim in zelo toplim glasom: […]
The mother sat the baby *on the chair*.[10]	Pomagala mi je vstati in me posadila *na stol*.
She flung herself *on the floor* […]	Vrgel se je *na tla* in brodil po blatu [...]

c) Predlog *on* uvaja tudi predmete, ki se nahajajo ob neki (lahko navidezni) liniji in se je dotikajo. LM zdaj ni več nujno večdimenzionalna površina, ki podpira TR. Ta pomen je v SSKJ naveden kot nekakšno nadaljevanje pomena a) z mestnikom in opredeljen z besedami »za izražanje stanja v položaju, ko se kaj dotika površine sploh«.

Sophie Clark lived *on Huntingdon Avenue* […]	Trgovec s ceneno kuhinjsko opremo *na aveniji Manhattan* v Brooklynu je [...] odgovoril, da […]
The building was *on a corner*.	[…] zrejo izza povešenih vek na cesto, kjer pod lučjo *na vogalu* nek fant drži dekle za roko […]

Pogosto imajo takšne angleške proste zveze s predlogom *on* v slovenskih ustreznikih predlog *ob* in ne *na*. Kadar LM predstavlja linijo ali črto, je tudi v angleščini možno uporabiti predlog *at* namesto *on*, ne da bi pri tem bistveno spremenili pomen (prim. Lindstromberg 1998: 171):

[…] a pub *on the road* to London.[11]	Krčma *ob cesti* v Nemčiji.

d) Soroden pomenoma b) in c) ter delno povezan s pomenom f), opisanim v nadaljevanju, je podpomen, kjer predlog *on* uvaja predmet (LM), ki se ga ob premikanju (po nesreči, nehote) dotaknemo. Slovenščina v tem primeru rabi predlog *ob*, definiran kot »za izražanje premikanja v položaj, da pride do dotika s čim ovirajočim«.

He fell over and hit his head *on the piano*.	Z glavo je udaril *ob podboj*.

e) Soroden osnovnemu središčnemu pomenu (a nekoliko bolj specializiran) je pomen predloga *on*, ki označuje, da je nekaj napisano ali natisnjeno na papirju ali podobni podlagi, ki je v tem primeru LM.

[10] Zgled je citiran po Quirk et al. (1985: 675).
[11] Ta zgled je citiran po Lindstromberg (1998: 53).

He opened up the paper. There was writing *on it* in pencil.	Sledim pisavi *na papirju*.
He wrote some figures *on the chart* […]	Na tretji strani davčnega obrazca bodo *v tabelo* vpisovali podatke o dohodkih vsi tisti […][12]

Soroden je pomen *on*, ki označuje, da je nekaj vsebovano na spisku, dnevnem redu ipd.

The size of telephone directories and the vandalization of telephone kiosks may also be *on the agenda* […]	»To ni *na dnevnem redu*,« je odločil Lomast.
You're not *on my list* of suspects […]	*Na seznamu* osumljencev […] naj bi ne bilo Slovencev […]

Metaforično povezan s pomenom e) je tudi pomen predloga *on*, kadar označuje članstvo ali sodelovanje v odborih, svetih ipd. telesih. Slovenščina v teh zvezah uporablja predlog *v* in ne *na*:

Both of them are *on the Executive Committee* […]	Na enem od njih […] sem bil izvoljen za predstavnika kulturnikov *v izvršnem odboru* […]
There are now 80 people *on RLA's board of directors*.[13]	[...] pravijo tajski uradniki *v upravi* taborišča.

f) Nadalje se pomen predloga *on* v angleščini razširi na prostorska razmerja med TR in LM, kjer se predmet dotika (ne več z vrha, temveč od strani ali od spodaj) navpične ali stropne ploskve (ali kakšnega drugega predmeta), na katero je pritrjen ali prilepljen. Ta pomen SSKJ predstavi znotraj sklopa, že omenjenega pod c), torej »za izražanje stanja v položaju, ko se kaj dotika površine sploh«.

[…] the photographs that Mrs Gomez had stuck *on the classroom wall* […]	Možno je tudi, da je on napisal listič v latinskem jeziku in ga prilepil *na čelo lobanje* 18.
He notices she is wearing a cross *on a chain* around her neck.	[…] postaven dolgin s skodranimi lasmi, ki mu *na verižici* okrog vratu visi srebrn križ.
[…] looking up at the light fixture *on the ceiling*.	In v luči drobne žarnice, ki gori *na stropu* kupeja […]

g) Metaforično širitev osnovnega pomena najdemo v angleškem predlogu *on*, kadar uvaja (največkrat javna) prevozna sredstva (avtobuse, letala, vlake, ladje), v katerih

[12] Detajlno je pojav enakozvočnosti predloga in predpone z večdelnimi oz. sestavljenimi glagoli obdelan v slovenščini in nemščini (gl. Vidovič-Muha 1993: 166-168 in Lerot 1982: 279).

[13] Zgled je citiran po *Collins Cobuild English Collocations on CD-ROM* (Sinclair ur. 1995a).

potujemo. V angleščini sicer način prevoza lahko izrazimo tudi s predlogom *by*, *on* pa označuje stanje, ko smo »prevažani« (prim. Quirk et al. 1985: 699). SSKJ ima sorodne pomene združene pod definicijo »za izražanje načina, kako dejanje poteka«, »za izražanje sredstva ali orodja«.

As soon as she was *on the train*, she opened the box.	[...] in ko bom zvečer sedel *na vlaku*, se bom spominjal Marjetice [...]
'Must be pretty hard to stay detached,' a man *on the plane* to San Francisco said.	Saj prihajate iz Novosibirska, a ne, videl sem vas *na letalu*.

Povezan s tem je tudi pomen predloga *on*, ki uvaja potovanja, izlete, obiske ipd. in je pogosto soroden časovnemu pomenu, opisanem pod i) v nadaljevanju.

[…] when Chris and I were *on a trip* to Canada […]	[...] ker v tem istem trenutku sošolci *na izletu* v Grčiji ležijo v spalnih vrečah [...]
On my other visit I was bolder.	Spomnil se je, da je bil še prejšnjo nedeljo na Ptuju *na obisku* pri sorodnikih [...]

h) Predlog *on* pogosto uvaja tudi orodje, napravo ali sredstvo, s katerim opravljamo določeno dejanje. Ta pomen navaja tudi SSKJ za predlog *na* tako s tožilnikom kot z mestnikom (gl. tudi prejšnjo točko g)).

I was putting away the dishes while she played Chopin *on the piano* […]	Lady Lili včasih kaj zaigra *na klavir* in nekoliko zapoje.
'Broadloom' carpets are woven *on a loom* over six feet wide.	Tkanino izdelujejo ročno *na statvah*, perejo jo pri temperaturi 95 stopinj Celzija [...]

Predlog *on* uporabljamo tudi z mediji (radiem, televizijo), ki kaj prenašajo. Slovenščina lahko v teh in podobnih primerih rabi tudi predlog *po.*

It was a song that had been *on the radio* a lot that winter […]	Tisti pustni večer je snežilo in *na radiu* so rekli, da bo zima šele zdaj pokazala svoje zobe.
Cigarette advertising *on television and radio* was banned.	Za vojno je izvedel *po radiu*; poslušal je […]

Povezan s tem pomenom je tudi pomen predloga *on*, ki uvaja sistem, načelo ali način, po katerem oz. na osnovi katerega je kaj narejeno.

These traps were constructed *on the same principle* as mouse traps.	[…] živali, ki so v osnovi zgrajene *na enak način* kakor človek?

i) Predlog *on* je rabljen tudi v časovnem pomenu; kot predlog »časovne lokacije« znotraj srednje velikih časovnih enot je nekako primerljiv s središčnim pomenom krajevnega *on*. Kot časovni predlog *on* najpogosteje uvaja dneve kot časovna ob-

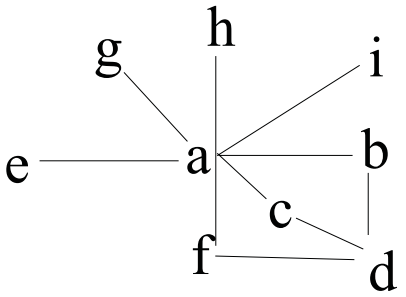
dobja, izjemoma tudi dele dnevov. Slovenščina pred dnevom v tednu uporablja predlog *v* (izjemoma tudi predlog *na*, npr. *na pustno nedeljo*, *državni praznik bo prišel na nedeljo*), z datumi pa nepredložni predlog v rodilniku. Le kadar časovni prislov vsebuje samostalnik *dan*, se pred njim pojavi tudi predlog *na* (npr. *na dan konference*, *na današnji dan*). Ta raba je omenjena tudi v SSKJ in definirana »za izražanje časovne določitve, opredelitve«.

We had driven down to Garrod's farm *on Sunday morning*.	A ko jo je *v nedeljo zjutraj* pustila spet samo, je Evka zaspala in sanjala [...]
We met *on the day of the conference*.[14]	Če se upijanite *na dan svetega Bonifacija* […]
On New Year's Day in 1974, I started keeping a journal.	V Ga-Pa se mi je *na novoletni dan* nazadnje posrečilo izpeljati uravnotežen nastop v obeh serijah.

Precej bolj idiomatična se zdi časovna raba predloga *on*, ki ga v slovenščino prevajamo z *ob*:

We wish you well *on this happy occasion*.[15]	*Ob tej priložnosti* sem se dal poučiti o imenih tistega veličastnega gorskega kotla.
Trains leave the station *on the hour*.[16]	*Ob polni uri* so se začela radijska poročila.

Shematski prikaz, ki bi ponazarjal radialni model angleškega predloga *on* in pomenske povezave med posameznimi (pod)pomeni tega predloga, bi bil glede na zgoraj navedene ugotovitve lahko videti takole:

Vsekakor so od te sheme možna večja ali manjša odstopanja, saj bi drugi jezikoslovci morda ugotovili drugačne pomenske povezave med posameznimi (pod)pomeni, lahko bi šli v svoji analizi pomenov v še večje podrobnosti, ali pa bi nekatere združili. Iz opisa pomenov predloga *na* v SSKJ je tudi razvidno, da bi se radialni model slovenskega predloga *na* v dobršni meri prekrival z zgoraj predstavljenim radialnim modelom

[14] Zgled je citiran po Quirk et al. (1985: 693).
[15] Zgled je citiran po Lindstromberg (1998: 68).
[16] Citirano po Quirk et al. (1985: 688).

pomensko sorodnega angleškega predloga *on*. Razhajanja med rabo obeh predlogov so opisana v nadaljevanju, na tem mestu pa omenimo še možnost, da bi lahko nekatere pomene drugače razvrstili, SSKJ npr. pod tožilniškim pomenom I/1 združuje zglede, ki bi v zgornji shemi spadali pod b) in f).

Zgoraj navedeni zgledi in njihovi slovenski ustrezniki pa nam jasno predočijo še eno dejstvo: raba angleškega predloga *on* se v svojem prototipskem, osrednjem, središčnem pomenu prekriva z rabo slovenskega predloga *na*, ki tudi sicer velja za najbližjo dekontekstualizirano pomensko in prevodno ustreznico tega angleškega predloga. Kako močno je vzpostavljanje pomenske ustreznosti oziroma kar enakosti med tema dvema predlogoma, smo skušali preveriti s testom, ki ga je izpolnjevalo 26 slovenskih študentov anglistike tretjega in četrtega letnika na Filozofski fakulteti. Izkazalo se je, da vsi brez izjeme vzpostavljajo pomensko ekvivalenco med angleško-slovenskim predložnim parom *on – na*.[17] Gornji primeri pa imajo še eno skupno lastnost: v vseh je predlog *on* rabljen kot del proste zveze. Tako je npr. prevajanje slovenskih prostih zvez, ki vsebujejo predlog *na*, v angleščino za slovenskega govorca angleščine večinoma neproblematično, dokler pomen ostaja v relativni bližini središčnega pomena ter imamo opraviti z bolj ali manj razširjenimi krajevnimi ali prostorskimi odnosi (ne glede na to, ali v slovenščini predlogu *na* sledi samostalniška zveza v tožilniku ali mestniku, prim. npr. zglede pod točkama a) in b) zgoraj). Za razliko od angleščine pa slovenščina uporablja predlog *na* tudi za označevanje točkovnih lokacij (poleg predlogov *pri* in *ob*), kjer je v angleščini večinoma v rabi predlog *at*, medtem ko *on* ostaja rezerviran za površine ali linije (gl. točke a – d). Slovenščina očitno ni čutila potrebe, da bi leksikalizirala razlikovanja med točkovnimi in dvo- ali večdimenzionalnimi lokacijami, angleščina pa to ubeseduje z razlikovanjem med predlogoma *at* in *on* (npr. *na* avtobusni postaji – *at* the bus stop; *na* Severnem tečaju – *at* the North Pole; *na* koncu ulice – *at* the end of the road). Pomen predlogov *na* in *on* se očitno popolnoma prekriva, kadar predloga uvajata površine, občasno tudi, kadar uvajata linije (slovenščina tu lahko uporablja tudi *ob*):

Obvestilo so prilepili *na* steno/strop. – A notice was pasted *on* the wall/ceiling.

Obvestilo so mu prilepili *na* hrbet. – A notice was pasted *on* his back.

Mesto leži *na*/*ob* meji/obali. – The city is situated *on* the boundary/coast.

Mesto leži *ob* reki Temzi.[18] – The city is situated *on* the River Thames.

Druga vrsta razhajanj v rabi predložnega para *on – na* je najverjetneje posledica različnega pojmovanja prostorskih razmerij (povezanih z določenimi lokacijami) v obeh jezikih. Zdi se, da v slovenščini svet večinoma pojmujemo kot površino in z njim posledično povezujemo predlog *na*,[19] medtem ko v angleščini na svet gledajo kot na tridimenzionalno področje oz. prostornino in zato z njim povezujejo predlog *in*, katerega najbližja dekontekstualizirana slovenska prevodna ustreznica je predlog *v*:

---

[17] Stoodstotno je bilo tudi prekrivanje med pari *between – med, for – za, in – v ter with – z.* Pri nekaterih drugih predlogih, npr. angleških iztočnicah *at, beyond, by* in *over*, so bila razhajanja večja in študentje so z njimi povezovali različne slovenske ustreznice.

[18] Tako tudi v zemljepisnih imenih, npr. Stratford *upon* Avon, v slovenščini pa, zanimivo, Most *na Soči* ter Radlje *ob Dravi*, Ljubno *ob Savinji*.

[19] Vendar: iti *v svet*; iti *po svetu*.

The satellite enables us to calculate their precise location anywhere *in the world*.	Dobro veš, da človek ni *na svetu* zato, da bi počival.

Podobno razlikovanje med *on* (‘površina’) in *in* (‘področje’) se v angleščini kaže v naslednjih sobesedilih, dvojnice z *na* ali *v* so možne tudi v slovenščini. Quirk et al. (1985: 676) ta kontrast pojasnjujejo z različnim pojmovanjem trave: ko je trava nizka in jo dojemamo kot (dvodimenzionalno) površino, na ta samostalnik vežemo predlog *on* (*na*), če pa uporabimo predlog *in* (*v*), poudarimo prostorninski vidik oz. tridimenzionalnost trave, ki je najverjetneje visoka.[20]

She was sitting *on the grass*.	Malo sva zaspala s Pepom Pedrom tam *na travi*, utrujena od lepih pomenkov [...]
She was sitting *in the grass*.	Ko sta sedela *v travi* ob potoku, je Jure vstal [...]

Razhajanja med angleščino in slovenščino pa se pojavijo tudi pri predlogih, ki uvajajo obsežnejša ozemlja; zdi se, da angleščina v teh primerih brez izjeme uporablja predlog *in*, medtem ko slovenščina tu občasno rabi *na* (npr. pri imenih držav in dežel na -ska/-sko: *na* Kitajskem/Japonskem – *in* China/Japan; *na* Madžarskem/Irskem – *in* Hungary/Ireland; *na* deželi/podeželju – *in* the country).

Za popolnejšo sliko si pomenska razmerja med parom *on* in *na* oglejmo še s slovenskega izhodišča. Pri središčnem pomenu večjih razhajanj seveda ni pričakovati, razen v primeru točkovnih lokacij in prenesenih podpomenih.[21]

[…] ko se je 17-letni domorodec pri padcu s kolesa nabodel *na kovinsko ograjo*.	The boy died after being impaled *on railings* when he slipped while playing.
Trznil je, ker se mu je zazdelo, da je nekdo potrkal *na vrata*.	She went directly to Simon’s apartment and knocked *on the door* […]
Zalučal je računico na tla in skočil *na noge*.	She jumped *to her feet* and ran downstairs […]

Opazna razhajanja med slovenščino in angleščino se pojavijo v tistih prostih zvezah, kjer slovenski *na* izraža cilj, h kateremu je usmerjeno premikanje:

[20] Podobno razlikovanje je zaznati tudi v slovenščini pri: sedeti *na/v vrtu*; SSKJ navaja le povezavo s predlogom na: delati *na vrtu*; iti *na vrt*.

[21] Kot izhodišče nam lahko služi ilustrativno gradivo, ki je pod geslom *na* navedeno v SSKJ; slovenske povedi so citirane po korpusu *Nova beseda*, ustrezni angleški zgledi pa so vzeti iz *Collins Cobuild English Dictionary* (Sinclair ur. 1995b), če ni označeno drugače.

Vuzeničan […] je […] nameraval zaviti *na levo* v naselje.	After 2 kms turn *to the left*.[22]
[…] to vidim, ko pridem *na koncert* v ljubljanske Križanke […]	I've been *to plenty of live rock concerts*.
[…] da si je pri presaditvi drevesa treba zapomniti, katera stran je gledala *na sever*.	The garden faces [Ø] *south*.
Šel sem *na zrak*. Dolgo sem hodil po dvorišču […]	I stepped [Ø] *outside* and pulled up my collar against the cold mist […]

Slovenski predlog *na* uporabljamo tudi v zvezah, s katerimi izražamo končno mejo ali natančne meje. Tudi tu angleščina ne uporablja predloga *on*:

Vozili so največ trideset kilometrov *na uro* […]	The hurricane is moving to the west at about 18 miles *per hour* […]
To je namreč edini sesalec, ki se med zimskim spanjem ohladi skoraj *na ničlo* […]	Temperatures can drop *to freezing* at night […]

Razhajanja so očitna tudi, kadar slovenski *na* izraža namen, s katerim se izvrši dejanje:

Zgovorila sva se, in zdaj pojdite *na delo*.	Many people travel *to work* by car […]
Kadar sem lepega popoldneva utegnil, sem za eno ali dve uri rad šel *na sprehod*.	I went *for a walk* […]

Predlog *na* v slovenščini izraža tudi dejavnost, ki jo nakazuje določilo, ki sledi:

V srednji šoli nisem nikoli nastopal *na odru*, ker mi je bilo nerodno.	After twenty years, I happened to see him perform *on the stage* again […][23]
Uči *na univerzi* Corvinus v Budimpešti.	She teaches *at the University of Connecticut*.[24]

Razhajanja so očitna tudi, kadar *na* izraža sredstvo ali orodje, s katerim se opravlja dejanje:

[…] značilno jed […], ki jo oblikujejo kot polpet in ocvrejo *na olju*.	Fry cutlets *in shallow oil* until crisp […][25]
V […] romanu […] je prikazal dobrega človeka, ki se uči *na napakah* […]	I am convinced that he has learned *from his mistakes* […]

[22] Stavek je citiran po *Cambridge International Dictionary of English* (Procter ur. 1995).
[23] Stavek je citiran po *Collins Cobuild English Collocations on CD-ROM* (Sinclair ur. 1995a).
[24] Stavek je citiran po *Cambridge International Dictionary of English* (Procter ur. 1995).
[25] Stavek je citiran po *Collins Cobuild English Collocations on CD-ROM* (Sinclair ur. 1995a).

2.2 Leksikaliziranost predloga

Omenili smo že, da so zgoraj navedeni zgledi, ki so služili kot osnova za sestavo radialnega modela, proste zveze, ki jih uvaja predlog *on*. Ko zapustimo dokaj nezapleteno področje prostozveznih povezav s predlogoma *on* oziroma *na*, postopno prehajamo k vedno bolj trdnim zvezam s tema dvema predlogoma. Pomen predloga v takih zvezah slabi, predlog pa se vedno bolj tesno veže na glagol, samostalnik ali pridevnik, od katerega je (tudi pomensko) odvisen. V slovenski strokovni literaturi Žele (2001: 73) takšne povezave imenuje leksikalizirane (prosti glagolski morfem, v tem primeru predlog, postane del besednega pomena celotne skladenjske enote oziroma leksema), v anglosaškem jezikoslovju pa se je v zadnjih desetletjih za takšne povezave uveljavilo poimenovanje slovnične (v našem primeru bi jih lahko imenovali tudi predložne) kolokacije (npr. Benson, Benson, Ilson 1997: xv).[26] Resnici na ljubo je treba priznati, da so kriteriji za razlikovanje med prostozveznimi predlogi in kolokacijsko vezanimi predlogi v anglosaški in germanistični literaturi nekoliko ohlapni,[27] a jih v grobem vseeno lahko razdelimo na skladenjske in pomenske. Med prve v angleščini spadajo vprašalnice, ločljivost pri *wh*-vprašalnih stavkih ali oziralnih odvisnikih, stabilnost in omejena zamenljivost predloga, pri slednjih pa avtorji (zlasti Dixon 1991, za nemščino pa Lerot 1982) omenjajo polnopomenskost oziroma pomensko ošibljenost predloga ter njegovo pomensko motiviranost. Žal se nekateri teh kriterijev, recimo kriterij vprašalnic, izkažejo za dokaj nezanesljive in tako pri obravnavi naletimo na mnoge povezave polnopomenskih leksikalnih besed s predlogi, katerih status kolokacije je dvomljiv, saj bi jih lahko uvrstili tudi med proste zveze s predlogom – v teh primerih lahko mejo med besednimi zvezami v povedi postavimo za predlog (tako imamo opraviti s predložno kolokacijo) ali pred njega (prosta zveza).[28]

[26] Kolokacije so navadno opredeljene kot povsem naravno pomensko- in strukturnoskladenjsko povezovanje besed v smislu vzajemnega pomensko-skladenjskega pričakovanja besed. V jezikoslovju se je merilo vzajemnega pomensko-skladenjskega pričakovanja besed uveljavilo šele v devetdesetih letih, ko so obsežni angleški korpusi več deset milijonov besed jezikoslovcem omogočili zbiranje relevantnih podatkov, na osnovi katerih lahko določeno povezavo besed z večjo gotovostjo uvrstimo med kolokacije. Sicer pa kolokacije po Hausmannu (1985: 119–121) lahko razčlenimo na osnovo ali bazo (nem. Basis, ang. base) ter kolokator (nem. *Kollokator*, ang. *collocator*). Benson (1989: 6) Hausmannovo osnovno izrazje uporabi tudi pri slovničnih kolokacijah, tako da bi bila v našem primeru predložnih kolokacij osnova leksikalna beseda (tj. glagol, pridevnik ali samostalnik), kolokator pa predlog.

[27] Na tem področju so prednjačili nemški jezikoslovci, npr. Helbig in Schenkel (1975: 40–49), Forstreuter in Eggerer-Möslein (1978: 18–19), Lerot (1982: 263–265), Schröder (1986: 13–22), nekoliko manj angleški jezikoslovci, npr. Quirk in sodelavci (1985: 1156 ff), Palmer 1988: 229-231), Dixon (1991: 270–274).

[28] Za primerjavo si oglejmo naslednje angleške zglede, povzete iz geselskega članka za samostalnik »withdrawal« v *Collins Cobuild English Dictionary* (Sinclair ur. 1995b: 1925):

[…] allied troop withdrawal ‖ from the north of the country. ([…] umik zavezniških čet ‖ s severa države.)

[…] his withdrawal ‖ from ‖ government in 1946. ([…] njegov odhod ‖ iz vlade leta 1946.)

Withdrawal from ‖ heroin is acutally like a severe attack of gastric flu. (Odvajanje od ‖ heroina je pravzaprav podobno hujšemu napadu trebušne gripe.)

Pri takšnih zgledih le težko označimo jezikovne mehanizme, zaradi katerih se nagibamo k temu, da neko povezavo označimo za predložno kolokacijo, drugo pa za prosto zvezo. Slepo opiranje na korpusne podatke nas lahko bega, saj statistični rezultati o pogostosti sopojavljanja in mehaničnost korpusne obdelave med kolokacije uvrstijo tudi povezave, ki so s strogo skladenjskega stališča nedvomno proste zveze. Znotraj enojezičnega okvirja se moramo pri takih analizah nujno opreti še na en kriterij: substitucionalnost oziroma zamenljivost (v angleški literaturi pogosto omenjano kot *commutability restrictions*).

Za angleško-slovenski odnos je pomembno, da je prekrivanja, ki smo ga srečevali pri prostih zvezah z *on* in *na*, tu malo ali nič. Vsekakor pa velja omeniti, da ima tudi predlog v kolokaciji svoje pomenske značilnosti in pomensko nikakor ni tako prazen, kot so jezikoslovci sprva domnevali. Predlogi v kolokacijah so trdno »zasidrani« v valenčno shemo posameznih glagolov, pa tudi samostalnikov in pridevnikov, s katerimi se vežejo. Posredno nam to potrjuje tudi SSKJ, ki pri opisu predloga *na* pod I/5 npr. navede same kolokacije v zgledih »spozna se na glasbo; opozoriti na napake; paziti na otroka; misliti na prihodnost; spomin na prijatelja; jezen na soseda; čakati na avtobus; naročiti se na dnevnik; nor na ženske«, pomen predloga pa opredeli z besedami »za izražanje usmerjenosti duševne dejavnosti«. Dejstvo je, da so pomeni predloga v kolokacijah lahko drastično spremenjeni glede na zgoraj opisani središčni pomen. Občasno še lahko najdemo povezavo s središčnim pomenom, večinoma pa so ti pomeni zelo ošibljeni in oddaljeni od tega, kar smo prej opisali kot središčni pomen radialnega modela. Kadar povezavo s središčnim pomenom še lahko zaznamo, gre pogosto za primere, kjer je predlog v kolokaciji prenesena ali abstraktna različica konkretnega pomena predloga v prosti zvezi.[29] Na osnovi natančne obravnave angleških kolokacij s predlogom *on* pa lahko doženemo, da kljub precejšnji neoprijemljivosti in abstraktnosti pomenov tega predloga lahko ugotovimo določene vsebinske podobnosti in zakonitosti pri izboru predloga. Kolokacije z *on* lahko tako razvrstimo v nekaj semantičnih razredov, kjer je predlog *on* vezan na osnove, ki so bolj ali manj pomensko sorodne.[30] Tako bi lahko angleške kolokacije z *on* razvrstili v naslednjih sedem razredov:

1. Angleški predlog *on* v povezavi z glagoli in samostalniki,[31] ki označujejo intelektualno dejavnost, uvaja temo te dejavnosti; v tem primeru ga uporabimo s pomenom »o določenem predmetu, vsebini«. Lindstromberg (1998: 60) tudi ta pomen opiše kot metaforično širitev osnovnega pomena a); po njegovem gre tudi tu za stik med TR in LM, pri čemer je TR govor, poročilo ipd., LM pa tema le-tega. Slovenščina z enakim pomenom večinoma uporablja predlog *o*, občasno tudi *glede*, redko pa *na*, ki ga pač zahteva glagolska ali samostalniška osnova (npr. *opozoriti na*; *pogled na*). V nekaterih primerih je v slovenščini možna absolutna brezpredložna raba (npr. *predavati* [Ø], *komentirati* [Ø], *omenjati* [Ø], *svetovati* [Ø]).

---

[29] Kot že omenjeno, so meje med prostimi zvezami in kolokacijami zlasti v takšnih primerih lahko dokaj zabrisane; večinoma se avtorji nagibajo k temu, da zvezam z abstraktnim pomenom pripišejo status kolokacij, npr.

Hiša stoji ‖ *na* trdnih temeljih. (prosta zveza) Dela ‖ *na* njivi. (prosta zveza)
Njegovi argumenti *temeljijo na* ‖ dokazih. (kolokacija) *Dela na* ‖ novem projektu. (kolokacija).

Podobno tudi Križaj-Ortar (1990: 137): Vstopil je ‖ *v* razred. (prosta zveza); *Vstopil je v* ‖ stranko. (predložni glagol oziroma kolokacija).

[30] Nekatere skupine, predstavljene v nadaljevanju, so precej obsežne in razvejane, tako da bi nekatere člane lahko uvrstili tudi v posebno skupino ali celo kakšen drug semantični razred. Odločitev za uvrstitev v določeni razred je lahko tudi subjektivno obarvana, odvisna od namenov razvrščanja pa tudi od povsem osebnih asociacij posameznega jezikoslovca.

[31] Quirk et al. (1985: 710) v zvezi s tem pomenom omenjajo tudi pridevnik *knowledgeable*, ki se lahko veže tako *z on* kot s sorodnim *about*. Podobnih pridevniških kolokacij *z on*, ki bi jim sledila tema, ni bilo moč zaslediti v nobenem od uporabljenih virov.

The article, one of the few ever *written on* this subject […]	Kako naj vemo, ali ne boš *napisal o* nas slaboumne reportaže in nas osmešil.
Many journalists […] have been refused visas to enter the country to *report on* political affairs.	Slovenski časopisi so *poročali o* raznih strujah med vodilnimi […]
She is *lecturing on* new techniques of management.[32]	[…] vse do Christiane Woopen, ki na kölnski univerzi *predava o* etiki in medicini.
A broker could also *advise on* the best company to use.	Jaz bi Vam *svetoval* [Ø] nekaj pametnega.
Parliament is due to *vote on* the Brioni accord on Wednesday […]	V petek […] naj bi poslanci *glasovali o* zaupnici novi vladi […]
She refused to *speculate on* her title chances.	[…] je Mojca Suhadolc *komentirala* [Ø] tokrat zelo povprečen nastop.
Lawrence wrote a *book on* Hardy […]	Preberi si kakšno *knjigo o* vzgoji otrok […]
[…] I wrote an *article on* young fathers […]	Tisti *članek o* živinoreji si mora še enkrat prebrati.
[…] and Ted's parents delivered a *lecture on* responsibility […]	Meni je bilo zaupano *predavanje o* nazorski orientaciji […]
The School of Music is holding a panel *discussion on* Toscanini […]	[…] se je razvila *diskusija o* ameriških vrednotah.

2. Angleški predlog *on* se pojavlja v povezavi z glagoli in samostalniki, ki označujejo osnovo, temelj; *on* pogosto uvaja osnovo za neko dejanje. Lindstromberg (1998: 64) v zvezi s temi kolokacijami govori o metafori osnove. V teh primerih predlog *on* uporabimo s pomenom 'na tej osnovi, na tem temelju'. Gre za zelo obsežno kategorijo s številnimi podskupinami, v nadaljevanju je navedenih le nekaj zgledov. V najbolj osnovni skupini med slovenskimi prevodnimi ustreznicami največkrat naletimo na predloga *na* in *po* (npr. *oblikovati po*), pa tudi na nepredložne predmete v tožilniku (npr. *izkoristiti* [Ø]). *On* lahko uvaja tudi 'poudarek' in osvetli najpomembnejši del neke osnove. Med slovenskimi ustreznicami v teh primerih pogosto naletimo na predloga *na* in *za*, pojavlja pa se tudi predmet v dajalniku (*posvečati se* [Ø]). Povezan z metaforičnim pomenom osnove je tudi pomen predloga *on*, ki uvaja snovi, na osnovi katerih je omogočeno delovanje, preživetje itd. Pogosto se *on* v tem in sorodnih pomenih pojavlja z glagoli, ki označujejo (tudi prekomerno) uživanje hrane, pijače, zdravil, mamil ipd. Slovenščina z ustreznicami navadno uporablja predloge *na*, *od* in *s/z* (*preživeti z*, *zadaviti se z*, *zadušiti se z*). Predlog *on* pa se pojavlja tudi v povezavi z glagoli in pridevniki (redkeje samostalniki), ki označujejo neko vrsto odvisnosti; *on* v tem primeru uvaja dejavnik, od katerega je nekaj odvisno. LM je tedaj osnova za dejanje ali stanje, pogosto pa tudi osnova za kakršenkoli rezultat ali izid (prim. Lindstromberg 1998: 64). Slovenske kolokacijske ustreznice teh predložnih povezav pogosto vsebujejo *od*, *z/s* (*preživljati se z*, *računati z*, *pogojen z*) ali *na* (*opirati se na*, *računati na*, *zanašati se na*, *sklicevati se na*), odvisno od glagolske ali pridevniške osnove.

[32] Zgled je citiran po Quirk et al. (1985: 709).

The survey is *based on* Sheffield university research.	Mejni režim, *zasnovan na* evropskih normah, ostaja trden cilj.
We need to *build on* these positive approaches […]	Akademik dr. Alojz Kralj je dejal, da takšne strategije ne bi smeli *graditi na* hipotezah.
Jockeys are forbidden to *bet on* the outcome of races […]	Vse je *stavilo na* Azbada, ki je slovel za najboljšega lokostrelca.
It is just about impossible to *concentrate on* two things at the same time.	Namesto tega se bom *osredotočil na* veliko težjo nalogo […]
[…] Therese *decided on* a career in publishing.	Trezno in preudarno sem se *odločila za* ta korak.
Both want to put much more *emphasis on* preventive medicine.	Tu je večji *poudarek na* filozofski opredelitvi umetniškega dela
The fish *live on* the plankton […]	Poznamo že veliko vrst bakterij, ki ne *živijo od* organske mase (avtotrofne bakterije).
The refrigerator *ran on* gas.	Če se bo izkazalo, da […], bo tudi prvi blok *deloval na* plin.
Everything *depended on* the success of the opening night […]	Veliko je bilo *odvisno od* sreče, razpoloženja, vsi ti elementi pa niso bili na naši strani.
Also, if there is *dependency on* drugs or alcohol […]	[…] *odvisnost od* mamil […]

3. Angleški predlog *on* se pojavlja v povezavi s samostalniki in glagoli, ki označujejo učinek, posledico; *on* v teh kolokacijah še poudari stik med TR in LM in navadno uvaja stvar, na katero kaj učinkuje. Slovenske ustreznice vsebujejo predloga *na* ali *za*, odvisno od osnove kolokacije, lahko pa se pojavljajo tudi brezpredložno s tožilnikom (npr. *preveriti* [Ø], *kriviti* [Ø]) ali dajalnikom (*pripisovati* [Ø]).

It has no *effect on* modern generations of these antibiotics […]	*Učinek na* psiho in vedenje najstnikov […] je namreč veliko bolj negativen kot pomanjkanje spanja.
TV is a bad *influence on* people.	[…] izbere […] tubo z mazilom, ki ima spodbujajoč *vpliv na* občutljivo kožo in sluznice.
He's taking a dangerous drug: it *acts* very fast *on* the central nervous system […]	Ni treba veliko premišljevati, zakaj prav ta »šola« […] tako silno *deluje na* mlajšo generacijo.
The police *blamed* the explosion *on* terrorists […]	Tako so nekateri celo *krivili* [Ø] računovodstvo za visoke stroške.
History relates that they *stumbled on* a magnificent waterfall.	Končno smo v megli in poltemi le *naleteli na* prvo leseno bajto.

4. Angleški predlog *on* uvaja samostalniške kolokacije, ki izražajo različne vrste omejitev; predlog *on* v tem primeru uvaja predmet, na katerega se omejitev nanaša. V slovenskih prevodnih ustreznicah se namesto predloga pogosto pojavlja le rodilniški

predmet (npr. *omejitev* [Ø], *prepoved* [Ø], *bojkot* [Ø]), včasih pa tudi predlogi *glede, pri, proti* (npr. *sankcije proti*) ali *na* (*moratorij na*), odvisno od samostalniške osnove.

He also ruled out any compulsory *restrictions on* tobacco advertising.	Po oceni […] dr. Marice Marolt Gomišček *omejitve pri* sirupih proti kašlju […] ne pomenijo kratenja pravic otrok […]
[…] mutually agreed to certain *limitations on* the size and type of vessels.	[…] ni več *omejitev glede* prireditev ob nedeljah […]
South Korea partially lifted a *ban on* purchases of foreign real estate.	V vsakem primeru velja za tujce *prepoved* [Ø] nakupa kmetijskih zemljišč [...]
The House voted to impose a one-year *moratorium on* nuclear testing.	Šele 1986. je Mednarodna komisija za kitolov (IWC) uvedla *moratorij na* lov teh velikanov.
[…] the Senate debated imposing *sanctions on* Iraq […]	Brez *sankcij proti* kršilcem […] zakon ne bo imel zaželenega učinka in veljave.

5. Angleški predlog *on* uvaja glagolske in samostalniške (redkeje tudi pridevniške) kolokacije, ki označujejo različne vrste vsiljenih dejanj; predlog *on* navadno uvede osebo, ki ji je bilo nekaj vsiljeno. Lindstromberg (1998: 60–61) govori o metafori bremena; TR v teh primerih označuje dogodek ali stanje, ki ga občutimo kot obremenitev za LM ne glede na to, ali je obremenitev prostovoljna ali vsiljena. Ker so obremenitve pogosto nezaželene, se metafora lahko razširi še na nesrečo. Pri slovenskih ustreznicah se namesto predloga največkrat pojavljata dajalniški (*vsiliti* [Ø], *naložiti* [Ø], *prizadejati* [Ø]) in tožilniški predmet (*prizadeti* [Ø], *kratiti* [Ø]). Povezan s tem metaforičnim pomenom je tudi pomen, ki označuje ‘vsiljen stik, navadno od zgoraj’; navadno *on* v angleščini uporabijo v povezavi z nenadnimi presenečenji in napadi, ki jih opišemo, kot bi kdo »skočil« na LM. Predlog *on* se pojavlja tudi v pridevniških in glagolskih kolokacijah, ki izražajo negativen odnos do česa; *on* navadno uvaja osebo, na katero se ta odnos nanaša. S slovenskimi ustreznicami najpogosteje uporabljamo predlog *do* (*neusmiljen*, *krivičen*, *nepošten*), včasih tudi *z/s* (*strog*), *za* (*zahteven*, *naporen*, *težek*), *nad* (*zmrdovati se*, *mrščiti se*) in *glede* (*nepopustljiv*), spet odvisno od pridevniške ali glagolske osnove.

To *force* this agreement *on* the nation is wrong.	*Vsiljevali* so [Ø] nam tujo vero, ali odklanjali smo jo.
I didn’t want to *impose* myself *on* my married friends.	Ne želijo se *vsiljevati* [Ø] naslovniku.
It’s starting to *infringe on* our personal liberties.	Enemu ugaja to, drugemu ono in nihče si ne da *kratiti* [Ø] pravice do izbire.
Their job is to check that none of the signatory countries is *cheating on* the agreement.	Pogajalska skupina je dobila mandat, da ponovno aktivira stavko, če bi vlada *kršila* [Ø] sporazum.
He had his wife *spied on* for evidence in a divorce case.	Dokumenti so dokazovali, da je slovenski vojaški ataše v Sarajevu *vohunil za* tamkajšnjim slovenskim veleposlanikom.

I'll *tell* my mummy *on* you.	Pošteno me je *zatožil* [Ø] očetu in eno celo popoldne sem klečala na stopnicah […]
[…] they wanted to reduce the tax *burden on* the middle class […]	Wall Street Journal je celo zagnal vik in krik, ker bo davčna *obremenitev za* nemška podjetja v prihodnje nižja kot v ZDA.
He *pounced on* the photographer, beat him up and smashed his camera […]	*Skočil* je *na* Bojana in se pri tem porezal po nožu […]
He finally launched his *attack on* Russia on 22 June 1941 […]	»Albertus pripravlja *napad na* samostan,« je končno rekel Rovan.
I think that's being a bit *unfair on* the examiners.	Če bi privolila v projekt, bi prelomila svojo etiko, obenem pa bi bilo to *nepošteno do* umetnice.
Many teachers *frown on* such practices.	Je že tako, da se vozniki v novembrskih dneh *zmrdujejo nad* prvimi snežinkami.

6. Angleški predlog *on* se pojavlja v glagolskih in samostalniških kolokacijah, ki označujejo porabo (npr. časa, denarja) za neko dejanje; *on* uvaja predmet, za katerega kaj porabimo. S slovenskimi ustreznicami se najpogosteje pojavljajo predlogi *za* (*porabiti*, *iti*, *trošiti*, *zapravljati*), *pri* (*prihraniti*, *varčevati*, *zaposliti*), *z/s* (*ukvarjati se*, *začeti*), *glede* (*izboljšava*, *napredek*, *izboljšanje*) in *na* (*delati*), odvisno od samostalniške ali glagolske osnove, občasno pa le tožilniški predmet (*obsipavati*, *pohvaliti*, *pisati*). S tem je povezan tudi pomen, ki predlog *on* veže na pridevnike, ki izražajo navdušenje nad čim ali prizadevanje za kaj, in čemur posledično posvečamo čas, denar itd. V slovenščini se glede na osnovo kolokacije pojavljajo različni predlogi, največkrat *na* (*paziti*), *nad* (*navdušen*, *navduševati se*) in *za* (*prizadevati se*, *odločiti se*).

Bill Clinton promises to *spend* more *on* roads, bridges and railways […]	Še več denarja je *porabil za* delavce […]
Farmers are introducing machinery to *save on* labour costs.	Sprva se mi je zdelo prav imenitno, saj sem računal, da bom *prihranil pri* gorivu […]
[…] volunteers and staff for their hard *work on* conservation projects […]	[…] in se hitro odločili, da ustavijo nadaljnja *dela na* njegovem izumu, zaslonu na tekoče kristale.
She's also very *keen on* polo […]	Sam nisem bil nikdar *navdušen nad* takšno plezarijo […]
He is *bent on* suicide.	*Nagnjen* je *k* izbruhom čustev […]

7. Angleški predlog *on* je del glagolskih kolokacij, ki izražajo pohvalo ali občudovanje določenega dejanja, ki ga uvaja *on*. V slovenskih ustreznicah se pogosto pojavljata predloga *za* (*čestitati*, *pohvaliti*) in *k/h* (*čestitati*) ali dajalniški predmet (*podeliti*, *nakloniti*).

In the locker room later, Thomas *congratulated* him *on* his victory […]	[…] ampak javno jim tudi nihče ni *čestital za* izredni pogum […]
After *complimenting* me *on* my work, he informed me of the new arrangements.	Boruta je *pohvalila za* dobro pripravljenost in vljudnost.
The Queen personally visited his quarters at Windsor to *bestow on* him his third knighthood.	Iz Buckinghamske palače so sporočili, da ni znano, ali so sploh že kdaj *podelili* viteški naziv [Ø] dvema osebama na isti slovesnosti.

Iz gornjih zgledov, v grobem razdeljenih na sedem »pomenskih« razredov, je jasno razvidno, da kolokacije, ki v angleščini vsebujejo predlog *on*, le redko najdejo ustreznico v slovenščini, ki bi nase vezala predlog *na*. Tudi če za izhodišče izberemo slovenske kolokacije s predlogom *na*, da bi si ustvarili popolnejšo sliko razmerij med *on* in *na*, je pričakovati razhajanje z angleščino, ki z ustreznicami rabi bodisi kakšen drug predlog ali le nepredložno samostalniško zvezo:

Vedno pogostejša je tudi *alergija na* hrano.	*Allergy to* cats is one of the commonest causes of asthma.
Na cesti pod goro *počaka na* avtobus.	I walk to a street corner and *wait for* the school bus […]
Luka je bil *obsojen na* ječo dveh let; toda umrl je po preteku dveh mesecev.	She was *sentenced to* nine years in prison […]
Mi lahko *odgovorite na* vprašanje?	Just *answer* [Ø] the question […]
Dve uri sem bil *slep na* desno oko.	He is now *blind in* one eye.

3 Sklep

Iz gornje razprave lahko zaključimo, da je distribucija pomenov angleškega predloga *on* in njegove najbližje pomenske predložne ustreznice *na* v slovenščini dokaj podobna, dokler ostajamo v okviru prostozvezne predložne rabe. Tudi predlagana shema radialnega modela za angleški *on* bi v veliki meri lahko veljala za slovenski *na*, razen v pomenih d) ter delno e) in i), ki so umaknjeni na rob modela in s tem stran od središčnega pomena predloga. Ko postane predlog leksikaliziran in s svojo kolokacijsko osnovo tvori nekakšno enoto, so razhajanja v pomenski intenzivnosti, distribuciji in s tem rabi med obema jezikoma vedno večja. Seveda povezava med predlogom in osnovo ni vedno enako močna. Obstajajo sklopi kolokacij, kjer je vez šibka in osnovo lahko povezujemo z dvema ali celo več različnimi predlogi. Preučevanje obsežnejšega števila predložnih kolokacij pa nas kljub temu privede do spoznanja, da so ti predlogi pogosto specifični za določene (pomenske) podrazrede glagolov, samostalnikov ali pridevnikov ter da je izbor predloga za neko osnovo podvržen določenim pravilom, ki v sedanji strokovni literaturi še niso v celoti formulirana. Osnove, ki nase vežejo isti predlog, pogosto tvorijo pomenske razrede ali so kako drugače pomensko sorodne. Takšen razred leksikalnih besed je po eni strani določljiv z identično vezljivostjo

(enak predlog), po drugi strani pa imajo vsi člani skupen vsebinski element. Pogosto pomen, ki ga pripisujemo takšnemu vezanemu predlogu, predstavlja neko vsebinsko dopolnitev kolokacijske osnove, je pa vezljivost lahko odvisna tudi od pragmatike, torej od vedenjskih vzorcev neke (jezikovne) skupnosti (prim. Wierzbicka 1993: 437). Protistavna obravnava takšnih jezikovnih pojavov bi lahko privedla do novih spoznanj, s katerimi bi jezikoslovje oblikovalo načela, ki bi nam omogočala predvidevati določena skladenjsko-morfemska razmerja, med drugim tudi morebitne vezljivostne vzorce med glagoli, samostalniki in pridevniki na eni ter predlogi na drugi strani.

Literatura

Benson, M., 1989: The Structure of the Collocational Dictionary. *International Journal of Lexicography* 2/1. 1–14.

Benson, M., Benson, E., Ilson, R., 1997: *The BBI Dictionary of English Word Combinations*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Brugman, C., 1981: *Story of Over*. Magistrsko delo. Berkeley: University of California. Colombo, L., Flores D'Arcais, G.B., 1984: The Meaning of Dutch Prepositions: A Psycholinguistic Study of Polysemy. *Linguistics* 22/1. 51–98.

Dirven, R., 1981: Spatial Relations in English. *Anglistik und Englischunterricht* 14. 103–132.

Dixon, R.M.W., 1991: *A New Approach to English Grammar, on Semantic Principles*. Oxford: Clarendon Press.

Forstreuter, E., Egerer-Möslein, K., 1978: *Die Präpositionen*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.

Hausmann, F.J., 1985: Kollokationen im deutschen Wörterbuch: ein Beitrag zur Theorie des lexicographischen Beispiels. *Lexicographie und Grammatik*. Ur. H. Bergenholtz in J. Mugdan. Tübingen: Max Niemeyer. 118–129.

Hawkins, B., 1984: *The Semantics of English Spatial Prepositions*. Doktorska disertacija. San Diego: University of California.

Hawkins, B., 1988: The Natural Category MEDIUM: An Alternative to Selection Restrictions and Similar Constructs. *Topics in Cognitive Linguistics*. Ur. B. Rudzka-Ostyn. Amsterdam: John Benjamins. 231–270.

Helbig, G., Schenkel, W., 1975: *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.

Križaj - Ortar, M., 1990: Vezljivost: iz pomena v izraz. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 26. Ur. T. Pretnar in D. Počaj-Rus. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti FF. 129–140.

Lakoff, G., 1987: *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago/London: University of Chicago Press.

Langacker, R.W., 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Lerot, J., 1982: Die verbregierten Präpositionen in Präpositionalobjekten. *Satzglieder im Deutschen: Vorschläge zur syntaktischen, semantischen und pragmatischen Fundierung.* Ur. W. Abraham. Tübingen: Narr. 261–291.

Lindstromberg, S., 1997: *English Prepositions Explained*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Palmer, F.R., 1988: *The English Verb*. 2. izd. Harlow, Essex: Longman.

Procter, P., ur., 1995: *Cambridge International Dictionary of English*. Cambridge: Cambridge University Press.

Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J., 1985: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Harlow, Essex: Longman.

Radden, G., 1985: Spatial Metaphors Underlying Prepositions of Causality. *The Ubiquity of Metaphor*. Ur. W. Paprotte in R. Dirven. Amsterdam: John Benjamins. 177–207.

Rosch, E., 1978: Principles of Categorization. *Cognition and Categorization*. Ur. E. Rosch in B. Lloyd. New York: Lawrence Erlbaum. 27–48.

Rudzka-Ostyn, B., 1983: *Cognitive Grammar and the Structure of Dutch* Uit *and Polish* Wy. Trier: Linguistic Agency, University of Trier.

Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki, 1998. Elektronska izdaja. Ljubljana: DZS.

Schröder, J., 1986: *Lexikon deutscher Präpositionen*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.

Sicherl, E., 1999: *Predložne kolokacije v slovenščini in angleščini.* Doktorska disertacija. Ljubljana: Oddelek za anglistiko in amerikanistiko FF.

Sinclair, J., ur., 1991: *Collins Cobuild English Guides 1: Prepositions.* London: HarperCollins.

Sinclair, J., ur., 1995a: *Collins Cobuild English Collocations on CD-ROM.* London: HarperCollins.

Sinclair, J., ur., 1995b: *Collins Cobuild English Dictionary.* London: HarperCollins.

Taylor, J.R., 1995: *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory.* 2. izd. Oxford: Oxford University Press.

Vandeloise, C., 1984: *The Description of Space in French*. Doktorska disertacija. San Diego: University of California.

Vidovič Muha, A., 1993: Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti. *Slavistična revija* 41/1. 161–192.

Wierzbicka, A., 1993: Why Do We Say *in* April, *on* Thursday, *at* 10 O'Clock? In Search of an Explanation. *Studies in Language* 17/2. 437–454.

Žele, A., 2001: *Vezljivost v slovenskem knjižnem jeziku*. Linguistica et philologica. Ljubljana: ZRC SAZU.

Summary

Following the tenets of the prototypical theory and the theory of cognitive models, the present article aims to set up a possible radial model showing the distribution of meanings of the English preposition *on*. As one of the most frequently used prepositions denoting a number of various (mainly spatial) relations, the preposition *on* has developed several different meanings which are interconnected within a polycentric radial category (a family resemblance category) by means of semantic or meaning chains.

The construction of a possible radial model of the preposition *on* illustrates its complex polysemy within the English language. An analysis of definitions and/or descriptions of meanings of this preposition found in English-English dictionaries and other specialized literature on prepositions, as well as an evaluation of the relevant corpus data help us determine two most central (most basic and frequent) meanings of the preposition *on*; other meanings and senses of this preposition are grouped around the two central meanings, determined by relative resemblance relationship to either of the two central meanings. Individual meanings as established within the radial model can then be compared to the description of use of the preposition *na* as the nearest semantic equivalent of *on* in Slovene. Although the schema of the radial model can be formed differently by different authors, it shows that a possible radial model made for the Slovene preposition *na* overlaps to a great extent with the model constructed for the preposition *on* as long as the two prepositions have more or less expanded locative or spatial meanings

remaining near the two central meanings and are, syntactically, used in free combinations. Any deviation from the expected use probably results from a difference in the comprehension of spatial relationships in the two languages concerned. As soon as the relatively safe ground of free combinations with the prepositions *on* and *na* is abandoned, the two prepositions are used in combinations which become gradually more fixed (collocations), with the prepositional meaning becoming increasingly weaker, more abstract, and therefore more difficult to define. The prepositional meaning in such combinations depends for its content on the meaning of the collocational basis (verb, noun or adjective) and is mostly detached from the central meanings of the preposition in the radial model. Nevertheless, an analysis of English collocations with the preposition *on* clearly shows certain similarities in content and hints at rules underlying the selection of prepositions in collocations.